

Bitig Türkoloji Araştırmaları Dergisi, Güz 2025 / 2: 181-187.

Güzel, Hasan (2025) - Bireysel Dil Politikaları – İran'daki Türk Gençleri Üzerine Bir Çalışma - PA Paradigma Akademi Yayınları, 1. Baskı – Çanakkale. ISBN: 978-625-5721-38-9

Tolgahan TURGUN*

Yazar Hakkında:

Eserin yazarı Hasan Güzel, lisans eğitimini 2005-2009 yılları arasında Hacettepe Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde tamamlamıştır. Yine Hacettepe Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı anabilim dalında 2011-2013 yılları arasında “Eski Uygur Sivil Belgelerinde İktisat Terimleri” adlı yüksek lisans tezini başarıyla tamamlamış; 2014-2016 yılları arasında ise, aynı üniversitede eğitimine devam eden Güzel, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatı anabilim dalında “Dolganca Moğolca Dil İlişkileri” adlı yüksek lisans tezini tamamlamıştır. 2014-2021 yılları arasında ise Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları anabilim dalında doktora eğitimini sürdürmüştür; “Dil İlişkileri Bağlamında Halaçça” adlı tezini 2021 yılında literatüre sunmuştur. Güzel, eğitim hayatını Avusturya'daki

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Dili Bilim Dalı, Eskişehir (Türkiye). E-posta: tolgahanturgunn@gmail.com / ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8539-9134>.

Universitaet Wien, Filoloji ve Kültürel Çalışmalar Fakültesi, Yakın Doğu Araştırmaları Bölümünde post doktora kademesi ile sürdürmekte; akademik kariyerini ise Hacettepe Üniversitesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümünde Dr. Öğr. Üyesi olarak devam ettirmektedir.

Giriş

Bir dil arkaik zamanlarından günümüze kadar var olan çizgide yalnızca sesbilimsel, biçimbilimsel, anlambilimsel ve sözdizimsel süreçlerden ibaret değildir. Aynı zamanda yaşanan coğrafyanın tesiriyle birlikte canlılığını korur, daralır veya genişler, yayılır veya kullanımdan düşer. Tıpkı tarihsel izleniminde süregelen şekilsel ve anlamsal değişimler gibi zaman içerisinde içinde bulunduğu toplumun bakış açısına göre çerçeve kazanır. Üst yapı olarak mevcut dilin hiyerarşisi üzerinde etki alanına doğrudan müdahale edebilen devlet yapısı, bahsedilen x dilinin ne ölçüde kullanılacağına, hangi duygudurumlara karşı tepki oluşturacağına ve çevresel olarak ne gibi bir düzene göre aktarımlarda olacağına da karar verir. Bu içinde bulunulan devletin ideolojik yaklaşımıyla doğrudan bağlantılıdır. Bu bağlantı ilk olarak bireyde yankı bulmakta ve bireylerin oluşturduğu kümeler ile silsile halinde toplulukları ve sonuç olarak da devletin tamamındaki halkı oluşturmaktadır. Halkın içindeyse kendi öz benliklerini sürdürmek isteyen bireyler ve bireylerin bağlı bulunduğu etnik yapılar yukarıda bahsedilen kümelerden bazıları, diğer bir deyişle azınlıklar, olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda ulus-devlet modernizasyonu ile, temel hak ve özgürlükler haricinde, devletin ana unsuru olarak görülen asli etnik yapının haricindeki milletlere belirli kısıtlamalar getirilmektedir. Dilbilimsel açıdan ise bu tip kısıtlamalar, devletin ana dili haricindeki bir dilin yani azınlık dilinin -çoğu zaman-kullanım dışı bırakılmaya, niteliksizleştirilmeye, dışlanmaya ve asimilasyona uğratılmaya çalışılmasıyla sonuçlanmaktadır.

Tanıtımı yapılan eserin ana meramı ise İran'da azınlık olarak yaşayan bazı Türk boylarının bireysel dil (idyolekt) ve toplumsal dil (sosyolekt) kullanımlarını hangi dilsel politikalara adapte ederek gerçekleştirdiğini, etnopolitik baskılara yönelik aldıkları önlemleri, adadilleriyle dayatılan dil arasındaki bağlantıları ve zorunlulukları en küçük yapıdan (mikro) en geniş yapıya (makro) doğru dilsel verilerle hiyerarşik olarak incelemekte ve somut verilerle desteklenen bulguları analiz ederek bireyin dil kullanımındaki psikolojisini gerçekçi bir bakış açısıyla sunmayı hedeflemektedir.

1. Bölüm (İran'da Etnik-Dilsel Çeşitlilik)

Kitabın ilk bölümü olan İran'da Etnik-Dilsel Çeşitlilik kısmında İran'ın tarihsel süreci ve bu süreçte aynı coğrafyada var olan milletlerin tarihçelerine değinilmiştir. Ana hatlarıyla İran'daki kozmopolit yapının iskeletini ortaya koyan yazar, *İran'da Türkler ve Türkçe* başlığı altında ise çeşitli Türk boylarının bu coğrafyadaki varlıklarına ilişkin tarihsel süreçleri aktarmıştır. Bu bağlamda, söz konusu etnik yapıların devletin bakış açısı doğrultusunda ele alındığı durumlar belirtilmiş; elde edilen bulguların, ilgili etnik unsurların dilleriyle bağlantılı yönlerine ve bu alanda yapılan çalışmalara değinilmiştir. Daha çok hiyerarşik bir yapı içerisinde ilerleyen bu başlık, parçadan bütüne doğru akıcı bir şekilde ele alınmıştır. Yazar, diğer alt başlığa geçmeden önce çalışmada hangi Türk boylarına ilişkin verilerin değerlendirildiğini belirtmiştir. *İran'daki Diğer Halklar* başlığı altında ise İran'ın sahip olduğu demografik yapı, İran'da yaşayan ana etnik unsur olan Fars milletini de kapsayacak biçimde ele alınmıştır. Devlet bünyesinde yer alan diğer etnik unsurlar, bir önceki

bölümde izlenen yöntem doğrultusunda incelenmiş; bu unsurların dil kullanımlarına ilişkin bilgiler sade ve kapsamlı bir dille aktarılmıştır. *İran'da Siyasal Erkin Etnik Dilsel Çeşitliliğe Bakışı (1796–Günümüz)* alt başlığında yazar, kronolojik bir çerçeve içerisinde İran coğrafyasında etkin olan hanedanları ve bu hanedanların etnopolitik tutumlarını ele almıştır. Bu tutumların sonucunda ortaya konulan ulusçuluk politikalarının, dilsel durum açısından hangi yaklaşımlarla şekillendiği açıklanmıştır. Yapılan bu değerlendirmelerle İran'daki dil politikalarının yalnızca dilsel tercihler üzerinden değil; etnopolitik yapı, belirli sosyolojik dönüşümler ve ulus-devlet modernizasyonu bağlamında ideolojik bir bakış açısıyla şekillendiği ortaya konmuştur. Bu yönüyle bölüm, okuyucuyu bütüncül bir hazırbulunuşluluk düzeyiyle ikinci bölüme yönlendirmektedir.

2. Bölüm (Kuram ve Yöntem)

Bu bölümde yazar, ilk alt başlığa geçmeden önce kısa bir paragraf aracılığıyla ikinci ana bölümün gerekçesini “...çalışmada sıkça başvurulanan kimlik, etnisite gibi temel kavramların açıklığa kavuşturulması...” şeklinde ifade etmiştir. Genel olarak etnik unsurların yapısal özelliklerine kapsamlı biçimde değinilmiş; çeşitli etnisite kuramları (primordalizm, enstrümantalizm, konstrüktivizm) açıklanmıştır. Bu kuramlar doğrultusunda azınlık konusundaki çeşitliliklerin, yapılan araştırma üzerindeki etkileri örneklendirilmiştir. Bununla birlikte yazar, *Bireysel Dil Politikası* kavramıyla neyi kastettiğini açıklamış ve çalışmada kullanılan kuramsal temellerin (düzey, süreç, hedef, uygulanan, algılanan, müzakere) tanımlarını vermiştir. Bu çerçevede, çalışmada ele alınan *bireysel dil politikalarının* hangi bağlamda konuya dâhil edildiği ortaya konmuştur. Aynı konu üzerinde dış ve iç etkenlerin *bireysel dil politikalarına* olan etkileri detaylı biçimde ele alınmış; tanımlama ve örnekleme açısından konular arasında bütünlük sağlayan bir köprü kurulmuştur. İran'daki gençlerin bu konudaki sosyopolitik, tarihsel ve kültürel tutumlarına değinen yazar, değerlendirmelerini geniş ölçekli bir yapıdan dar ölçekli bir yapıya doğru sıralamıştır. *Yöntem* alt başlığında ise çalışmada kaç kişiyle görüşüldüğü, görüşmelerin süreleri, görüşme öncesinde ve sırasında dikkat edilen hususlar ile hazırlık süreçleri ayrıntılı biçimde açıklanmıştır. Ayrıca etik, estetik ve tabu olarak kabul edilen durumlar çerçevesinde, normatif bir perspektifle, belirlenen maddelerin nasıl hazırlandığına da açıklık getirilmiştir. Bunun yanı sıra verilerin nasıl depolandığı ve yedeklendiği gibi teknik hususlar da şeffaf bir biçimde açıklanmıştır. *Araştırma Alanı* başlığında çalışmada ele alınan “azınlık” grubunun kimlerden oluştuğu ve bu grubun nitelikleri belirtilmiş; *çalışmanın saha alanına* ilişkin bilgilere yer verilmiştir. *Araştırma Soruları* bölümünde ise katılımcılara hangi soruların ne amaçla yöneltildiği ve bu soruların çalışmanın amacına nasıl katkı sağladığı açıklanmıştır. Örneğin, “Gençlerin dil algıları ve inanışlarını öğrenmeye yönelik sorular” ara başlığı altında yer alan “Ana dilinizi nasıl tanımlarsınız?” gibi sorulara verilen cevaplar üzerinden, analiz edilecek dilsel veriye ilişkin geribildirimlerin değerlendirilmesi hedeflenmiştir. Bunun gibi benzer soru kümeleri, ilgili ara başlıklar altında açıklanmıştır. *Veri Çözümleme Süreci* başlığında ise araştırmada elde edilen verilerin hangi yöntemlerle eleştirel biçimde değerlendirildiği, kritize edildiği ve çözümlendiği ortaya konmuştur. Bu kapsamda kullanılan çözümleme kuramlarının içerikleri, hem sosyodilbilimsel açıdan hem de idyolekt bağlamında, geniş ve dar ölçekli olarak niteliklendirilmiştir. *Katılımcıların*

Özellikleri başlığında ise çalışmaya katkı sunan bireylerin etnik yapıları, cinsiyetleri ve yaş aralıkları gibi bilgiler sayısal verilerle ifade edilmiştir.

3. Bölüm (Uygulanan Dil Politikaları)

Bu başlıkta ele alınan unsurlar yazar tarafından, uygulanan dil politikaları bağlamında genel bir çerçeve ile ele alınmış ve “...uygulanan dil politikası, bireylerin birer dil politikası aktörü olarak belirli sosyal durumlar ve bağlamlar içerisinde, çeşitli dilsel ve sosyal ipuçlarına dayanarak gerçekleştirdikleri dil seçimlerini nasıl anlamlandırdıkları ve meşrulaştırdıklarıyla ilgilidir.” şeklinde ifade edilmiştir. Ayrıca, “...bu bölümde dil politikaları etnografisinin düzen bileşenine odaklanılmıştır. Genç bireylerin toplumsal bağlamları; aile, akranlar ve etnik topluluk ile okul, ibadet alanları ve daha geniş toplum şeklinde sınıflandırılmıştır.” açıklamalarıyla başlığın ana yapısı belirtilmiştir.

Genel olarak bu başlık, bölümlenerek ele alınan hiyerarşik bir yapı içerisinde işlenmiştir. Şöyle ki; *Aile içinde ve etnik toplulukta dil uygulamaları, Ebeveynlerle iletişimde dil uygulamaları, Kardeşler ve akranlar arasında iletişimde dil uygulamaları, Etnik topluluğun yaşlı üyeleriyle iletişimde dil uygulamaları, Okullarda dil uygulamaları, Dinî alanlarda dil uygulamaları ve Daha geniş toplumda dil uygulamaları* başlıkları aracılığıyla bireylerin aile içi ve toplumsal etkileşimlerinde sergiledikleri bireysel dil tutumları ele alınmıştır. Bu süreçte elde edilen veriler, kuramsal çerçeve doğrultusunda sözel ve sayısal olarak analiz edilerek yorumlanmıştır.

Örneğin, *Ebeveynlerle iletişimde dil uygulamaları* başlığında verilen *Alıntı 1*'e binaen, “Bu alıntıda da görüldüğü gibi ebeveynler, çoğu zaman gençlerden kendi dil politikalarına uymalarını talep eden ve dilin nasıl kullanılacağına dair yönlendirici bir otorite işlevi görmektedir. Ataerkil toplumlarda bu yetkililer genellikle babalardır.” açıklamasına yer verilmiştir. Bu bağlamda elde edilen çıkarımlar, sayısal veriler aracılığıyla Tablo 1’de detaylandırılmıştır.

Tablo 1. Azeri gençlerin babarıyla kurdukları iletişimde dil kullanımı

Dil Kullanımı	Katılımcı	Erkek	Kadın	Oran (%)
Sadece Azerice	30	18	12	71.42
Azerice - Farsça	11	5	6	26.19
Sadece Farsça	1	0	1	2.38
Toplam	42	23	19	100

Yukarıda bahsedilen hiyerarşik yapı, başlığın sonuna kadar tutarlı bir biçimde sürdürülmüştür. Son olarak yazar, bölüm içerisinde elde edilen bulguları *Uygulamalı dil politikasının inşası, Durumsal uygulama politikaları, İşlevsel dil değiştirme pratikleri ve Farsçaya yakınlaşma eğilimleri* başlıkları altında ele almıştır. Bu başlıklar aracılığıyla sahada elde edilen verilerin genel değerlendirmeleri ve analizleri sunulmuştur.

Genel anlamda bireylerin şahsi dil kullanımlarında karşılaştıkları sosyolojik yapılar içerisinde ortaya çıkan psikolojik tepkilerin dile yansımaları; etkileşimde bulundukları dar ve geniş çevreler bağlamında geliştirdikleri önlemler; dil kullanımına ilişkin etnolojik tutumlar, geliştirdikleri dilsel stratejiler ile sosyokültürel düzeyde inşa ettikleri dilsel kimlikler ve sağladıkları uyumlar gibi birçok konu, eleştirel bir bağlamda kısa, öz ve yapıcı bir biçimde değerlendirilmiştir.

4. Bölüm (*Algılanan Dil Politikaları*)

Yazar, bu bölümün genel yapısını ise *algılanan dil politikaları* bağlamında “Çalışmaya katılan gençler, birçok dille kurdukları ilişkilerin sonucu olarak, her bir dilin işlevi, statüsü, değeri ve sosyal konumu hakkında belirli inanış sistemleri geliştirmiştir. Bu inanışlar, onların algılanan dil politikaları düzeyinde fayda, etnik bağlılık, özsaygı ve iki dillilik gibi temalar etrafında şekillenen anlatılarında görünür hâle gelmektedir. Bireylerin dil inanışları, yalnızca dil hakkındaki görüşler olarak değil, aynı zamanda bireylerin kimlikleri, sosyal aidiyetleri ve geleceğe ilişkin yönelimleriyle iç içe geçmiş ideolojik duruşlar olarak ele alınmalıdır.” şeklinde açıklamıştır.

Güzel, *Dile ilişkin inanışlar* alt başlığında bireylerin etnik kökenleri ile anadili arasında kurdukları duygusal bağlantıları, kimlik koruma pratiklerini, ideolojik yaklaşımlarını, anadilinin aktif ya da pasif kullanımını, sosyokültürel ve etnopolitik bağlamda anadili bilincini ele almıştır. *Dillerin pragmatik değeri: faydacılık ve dönüşüm odaklı dil inanışları* başlığında ise bireylerin dil kullanım esaslarının yalnızca etnik kimlik temelli olmadığı, dillerin yaşamın farklı alanlarında işlevsel araçlar olarak kullanıldığı vurgulanmış; bireylerin bu konudaki tutumları elde edilen veriler aracılığıyla analiz edilmiştir. *Dil ve özsaygı ile ilgili inanışlar* başlığı, “Bu bağlamda dil, bireyin benlik algısını biçimlendiren temel sembolik araçlardan biri olarak işlev görür. Birey, dili yalnızca iletişim aracı olarak değil, aynı zamanda saygınlık, aidiyet ve başarı gibi sosyal sermayenin taşıyıcısı olarak da deneyimler.” açıklaması üzerine inşa edilmiş; bireylerin kişisel ve kolektif düzeyde özsaygı algılarının dil kullanımı üzerindeki etkileri incelenmiştir. *İki dillilikle ilgili inanışlar: kaynak, kimlik ve araçsallık* başlığında yazar, iki dillilik olgusunun bireysel dil ilişkileriyle olan bağını açıklamış; katılımcıların iki dilliliği nasıl deneyimledikleri, çok dilliliğin bireysel ve toplumsal yaşamdaki etkileri değerlendirilmiştir. Son olarak *Algılanan Dil Politikasının İnşası* başlığında, bireylerin algılanan dil politikalarını şekillendirirken benimsedikleri dilsel yönelimlere ilişkin edimler, ilgili ara başlıklar altında sosyodilbilimsel bir bakış açısıyla yorumlanmıştır.

5. Bölüm (*Müzakere Edilmiş Dil Politikası*)

Yazar, bu bölümün temel yapısını “Gençlerin günlük dil pratikleri ile diller hakkındaki inançlarının hangi sosyal, ideolojik ve kurumsal etkenler altında şekillendiğini ele alan ilk iki bölümün ardından bu bölümde odak noktası değişmekte, gençlerin dış güçlerin açık ve doğrudan müdahaleleri karşısında geliştirdikleri dil politikaları ele alınmaktadır. Bu çalışmada müzakere kavramı bireylerin dışsal otoritelerin dil uygulamalarına veya ideolojilerine yönelik müdahalelerine karşı ortaya koydukları aktif ve stratejik tepkileri ifade etmektedir.” cümleleriyle açıklamaktadır. Bu bölümde yer alan alt başlıklardan olan, *aile ve etnik grup içerisinde gençlerin dil stratejilerinde* gençlerin anadilini konuşma ve koruma yönünde geliştirdikleri stratejilere dair ayrıntılı bilgiler sunulmuş; *Gençlerin müzakere*

stratejileri: sadakat, direnç ve esneklik başlığında ise “Uyum ya da sadakat göstergesi olarak etnik dil kullanımı, direnç ve seçici kullanım” sınıflandırması üzerinden, dışlanma ya da kabul görme süreçleri, tek veya çift yönlü kimlik geliştirme stratejisi gibi tepkiler bağlamında dil kullanım biçimleri tartışılmıştır. *Gençlerin kamusal alanda dil stratejileri* başlığında katılımcıların okul, dinî alanlar ve benzeri kamusal ortamlarda dil ve anadili kullanımının nasıl şekillendiği, bu kullanımların sınırları ile ideolojik söylemler ve pratik işlevler arasındaki farklar ele alınmıştır. Ayrıca Farsça ile katılımcıların konuştuğu diller arasındaki otoriter ve anti-otoriter etkileşimler de bu başlık altında irdelenmiştir. Son olarak *Müzakere Edilmiş Dil Politikalarının İnşası* başlığında, önceki alt başlıklarda ele alınan bulguların genel bir değerlendirmesi yapılmış; kurumsal, toplumsal ve bireysel düzeylerde dil kullanımına yönelik açık ya da örtük müdahale ve yönlendirmelerin nasıl ortaya çıktığı eleştirel bir çerçevede değerlendirilerek bölüm sonuçlandırılmıştır.

4. Bölüm (Sonuç)

Sonuç bölümünde yazar, kitabın ana bölümlerinde ele aldığı tüm verileri parçadan bütüne doğru bir yaklaşımla sıralamış ve bu verileri bütünlüklü bir yapı içerisinde değerlendirmiştir. Dil kullanımının sosyopolitik ve sosyokültürel karşılıkları, etnik yapı ve azınlık psikolojisi bağlamında incelenmiştir. Toplumdilbilimsel bir perspektiften bireysel dil politikalarının ortaya çıkış nedenleri derinlemesine analiz edilmiş; birey merkezli dil kullanım tercihlerinin arka planında yer alan nedenler ve stratejiler şeffaf ve yapıcı bir biçimde ortaya konmuştur.

Genel Değerlendirme

İncelemesi ve tanıtımı yapılan *Bireysel Dil Politikaları* adlı eser, yazarın Önsöz kısmında belirttiği üzere “Bu kitap, bireysel dil politikalarının azınlık dil toplulukları bağlamında nasıl şekillendiğini anlamaya yönelik bir çabanın ürünüdür. Tahran’da yaşayan farklı Türk topluluklarına mensup genç bireylerin günlük yaşamlarındaki dil uygulamalarını, ideolojilerini ve pratiklerini inceleyerek bireysel dil politikalarının nasıl uygulandığını, algılandığını ve müzakere edildiğini...” ifade etmek amacıyla kaleme alınmıştır. Bireysel dil kullanımının toplumsal normların baskısı altında sürdürülmeye çalışılması, özellikle azınlık konumunda bulunan etnik unsurlar açısından, ulus-devlet hiyerarşisi içerisindeki bu azınlıkların öz benliğini koruma mücadelesinin temel unsurlarından biri olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda eser, bireyin dil kullanımı üzerinden maruz kaldığı sosyokültürel, ideolojik ve etnopolitik yönlendirmelere karşı geliştirdiği tutumları, akademik bir düzende ve somut veriler ışığında ele alarak dilbilim literatürüne özenli ve objektif bir katkı sunmaktadır.

Eserin dili, akademik bir çalışma olmasına rağmen, oldukça sade ve anlaşılırdır. Yazım hataları yalnızca birkaç kelimenin yazımındaki dizgi hatalarından ibarettir. Çalışma; konu seçimi, içerik yapısı ve ortaya koyduğu tez bakımından özgün bir konumda yer almaktadır. Kitabın hiyerarşik kurgusu; kuramsal çerçevenin sunumu, temel kavramların tanımlanması, araştırma yönteminin açıklanması, veri toplama, depolama ve analiz süreçleri ile saha çalışmalarına özgü etik ilkelerin uygulanması açısından okuyucuyla şeffaf bir ilişki kurmaktadır. Yazar, eserin genel işleyişiyle kavramsal yoğunluğu dengelemeyi başarmış; akılda kalıcılığı ve sürükleyiciliği, okuru teorik bilginin ağırlığı altında bırakmadan etkili bir biçimde sağlamıştır. Eserin veri toplama sürecindeki titizliği ve saha çalışması için gerek online platformlar

üzerinden gerekse yüz yüze gerçekleştirilen görüşmelerdeki kültürel normlara bağlı kalma çabası, yapıcı ve estetik iletişim kaygısını taşıması da ilgiyi ve takdiri hak etmektedir. Dilbilim literatüründe ve akademik alanda hak ettiği ilgiyi görmesi temennisiyle...

